

«Gud skal ikke forstås, men elskes»

Intervju med Martin Lønnebo

– Her, se her må det være.. se på porten!
Hvem andre enn Lønnebo hilser besøkende med et skilt «Et in Terra Pacem»? I store bokstaver spikket og skåret av grove pinner. Og en gul skinnende sol, også den laget av treskjæren og tømmerhoggeren Lønnebo. Han er alet opp i de store skogene, grodd opp av taigaen i Västerbotten noen mil nordvest for Skellefteå. Du ser det på ham, som en høyreist og skeiv gammel gran står han på trappa. Det er noe skulpturalt over hele skikkelsen.

– *Ni er välkomna. Ja, jaha, här er mitt universum,* sier han langsomt og peker på en liten kvadratur av en hageflekk. Jeg ser sju store glasskuler, eller kloder i en ring. Han forklarer, og jeg leser tekstene som står under hver kuppel. Det er hans språk, umiskjennelig. Det er universets første sju dager, fra Big Bang og til det nakne barnet som ligger utstrakt inne i den siste globen. Jeg kikker ned og inn og ser mitt eget speilbilde.

– *Jaha, just du er Guds skapelse!*

Han smiler. I en av klodene ser jeg noe som skal være bakterier(!) og under har Lønnebo skrevet en lovsang og takk for krypene som er blant våre første formødre og som livet er dønn avhengig av.

– *Vi hører sammen med alt, det er fint å ha hele universet som familie,* sier han lakonisk. Det er et lite og enkelt rekkehus, verken møbler eller stil røper at han er runnet av bondeslekt. Innvendig er stilen borgerlig, gustaviansk, men

enkelt er det. En hel liten vegg dekkes av noe som for mitt øye er en kombinasjon av et maleri og en collage. Det er Livets tre som står i Paradiset. En rekke detaljer kommer fram i det jeg går nærmere. Ytterst i greinene – som blomster eller frukt – ser jeg små bilder og portretter, noen av dem er fotografier. Det er mennesker han er glad i og som alt tilhører Paradiset, forklarer han. Lønnebo siterer fra Åpenbaringsboka: «Alt det dyrebare og verdifulle folkene har, skal de føre inn i byen». Disse ansiktene er verdifulle for ham, og han ser dem allerede i blomstring hos Gud. Kunstverket er naivistisk, men laget av en sprenglærd og intellektuell doktor i teologi. Lønnebo er nemlig noe så sjeldent som en barnlig intellektuell, en lærd og kunnskapsrik mann som bedyrer at han ikke forstår så mye – og nesten ingen ting av Gud. «For meg er Gud et lysende mørke», skriver han i *Veven*. Han er kontemplativ – ser innover, ser bakom – men vi skal handle i det synlige, sier han. Selv har han gjort bønn til en krans av perler – 'Kristuskransen', en slags protestantisk rosenkrans solgt i titusener i Norden. De fattige trenger handling, en natur som tynes trenger vern, mennesker som har blitt frastjålet Gud og det åndelige må gis det tilbake. Kirken må handle i verden, men det må komme innenfra.

Som for alle kristne mystikere er det noe paradoksalt ved deres uttrykk. De er skeptiske til begrepene, til språkets evne til å si noe om

det guddommelige, men de skriver likevel – gjerne mye; selv har Lønnebo gitt ut et tjuetalls bøker. Ordene er markører på vei mot sannheten. Bare en ting er uomgjengelig om sjelen og troen skal modnes, sier han: Stillheten, bønn, og de blå fjell mot en uendelig horisont som holder oss fast i Mysteriet. Gud er «Den store Hemmeligheten», skriver Lønnebo og minner oss om at ydmykhet, humilitas (humility), har den samme ordstammen som humus – jord.

– Det er ofte traurig her nede. Er ikke du platoniker som helst ser oppover?

– He, he, jahaa.

Han gynger fram og tilbake i sofaen.

– Hvis noen blir urolige over å høre at jeg har Platons 'Dialoger' liggende på nattbordet så minner jeg om at den hellige Augustin sa at det er ingen som står meg så nær som Platon. Og når han skulle bispevis stilte han Bibelen og Platons skrifter fram for sine venner. Også Platon kan lære oss noe om Gud.

– I Norge går folk ut i naturen for å finne Gud?

– Vi skal ikke klage over det, for universet er selvsagt det vakreste templet, og jorda er også et vakkert hjem. Det er sjelden en finner ateister blant naturskikere og de som lever tett på naturkreftene, slik som bønder, fiskere og slike folk som jeg fortalte deg jeg hadde sett i et norsk TV-program («Der ingen skulle tru at nokon kunne bu», min anm). Naturligvis kan du blant slike finne merkelige religiøse synspunkter, men ateister er de ikke, de opplever at det finnes noe som er større: stjernehimmelen og havet... Derimot påtreffer en ateister på de moderne turisthotellene og i skiheisene! Til og med Arne Næss som er så kirkekritisk, blir religiøs når han kommer opp på hytta si innunder Hallingskarvet. Hans økosofi er meget interessant. Mennesker som bare sitter inne og betrakter menneskets eget verk, de tror til slutt at de er sentrum for all ting, at de har kontroll, kan styre verden og gjøre hva de vil. De blir halvveis gale. Selv er jeg veldig glad i å gå på ski, men her i Linköping er det alt for dårlige vintre, jeg reiser opp i fjellet. Jeg har gått Vasaloppet mange ganger, sist for ca 15 år siden, men aldri Birkebeiner'n. Det skulle vært trivelig! Du vet det første worldcup-rennet går i dag – akkurat nå? Det første sprintrennet. Jeg har satt på

videoen; så kan jeg se svenskene slå nordmennene etter du har reist!

– Skiløping skal vi ikke snakke om, skjønt ... har du lagt merke til at ikke-profesjonelle skiløpere gjerne er kritiske til tidsånden og vil bort, dypt inn i skogen eller høyt opp i fjellet?

– Vi lever i en vanskelig tid, en uhørt kritisk epoke. Sjelene er utsatt for farer over hele jorda som aldri før – ja, slik tror jeg det er. Vi mister stillheten og dypet i oss fordi vi hele tida kastes ut mot periferien. Vi hogger av røttene og da kan vi ikke modnes. Vi strever oppover eller utover mot resultater, mot det målbare. Vi vil gjerne at treet skal ha mye løv, være høyt og vakkert, men vi har ikke satset på det som ikke synes – nemlig røttene og dypet. Hvis en ikke satser på røttene, så får en aldri tid...

«Vi lærer ikke først og fremst ved å høre eller lese, men ved å gjøre. Jeg har den samme erfaringen selv, og det er dumt, for jeg har lest mye.»
Fra Veven

Jeg avbryter Lønnebo og prøver å få ham til å bekrefte mine egne kritiske påstander om det samfunnet vi lever i, om «folk i dag» og «det overflatiske» osv. Han besvarer ikke min bestilling.

– En av ørkeneremittene som hadde forlatt alt i denne verden sier: «Det finnes bare en dyd og det er å ikke forakte. Det vil si, den eneste dyden er den grenseløse nåden. Den som ikke forakter vil trekke mennesker til seg. En enkel prest, ikke særlig begavet, ikke mange ferdigheter, men en prest som ser med glede på alle han møter, en slik prest blir alltid vel omtalt, ja, likt. Det er en slik prest jeg vil ha besøk av på dødsleiet eller ved sykesenga. Nå har vi en cancersykdom i kirken, det sveller ut og tar mer og mer tid, snart har vi ikke tid til annet enn oss selv. Vi har ikke tid til å gå på besøk, sitte ved en sykeseng eller søke fordypning f. eks i åndelig lesning. Det er djevelens strategi å kaste oss ut i ytterkanten, ut i organisasjon og debatt, der hjulet går fortest. Vårt kall er å være nær sentrum, i navet så å si, der rører alt seg langsommere.

– Folk flest ser ingen link mellom det hellige i

naturen – og kirken. De synes kirken formins-ker deres univers.

– Kirken har selv skyld i noe av dette, p.g.a. redsel og angst for det store rommet. Vi må gjenoppdage våre røtter hos Paulus og Johannes – det apofatiske. Ett finnes som vi ikke kan forstå, og det er Gud. Mener noen å ha forstått Gud, tar de feil. Vi ønsker bare å tilbe, men vi kan ikke forstå. Jeg sier som kardinal Cusanus: (1401 – 1464, forf.anm.) 'Jeg tilber Gud fordi jeg ikke forstår meg på Gud'. Jeg tilber det uutgrunnelige livsmysteriet som er over all forstand. Ja, slik er det. Det er en stor Gud vi trenger, en som har å gjøre med ALT. Om vi ikke forkynner en slik Gud blir vi raskt oppfattet som en sekt – rett nok. Gud utvider virkeligheten. Paulus var ikke det minste redd for ordet alt/all, pan/pantos. «Av ham og ved ham og til ham er alt» (Rom11). Det er overmåte viktig for kirken at den ser dypt ned i den tro at hele verden er Guds verden. Det er viktig for troen at rettferdigheten fremmes i verden, at barmhjertighet finnes, at vi forsøker å redde og verne om jord, luft og vann.

«Derimot har jeg helt forlatt tanken på å «bevis» at Gud og den store Meningen finnes, eller at f. eks Kirken behøves – Utgangspunktet for meg er ikke lenger: Hvor er du, Gud? Det er meningsløst å spørre hvor Nærværet befinner seg.»
Fra *Det visa hjærtat*

Kanskje jeg kan få ham til å si noe kritisk om den religiøse fundamentalismen – tenker jeg – den som ser feil og avvik fra den rette vei over alt i samfunnet, ja, også blant dem som skulle være deres egne. Jeg nevner Bush, det religiøse høyre, «Norge i dag» og lignende. Lønnebo sitter rak i ryggen, bikker fram og tilbake, slik jeg flere ganger har observert når han blir ivrig. – Er ikke fundamentalisme en vulgær avsporing?

– En sekularisert jødinne, Etty Hillesum, fra Nederland fant i begynnelsen av siste krig fram til en åndelig tro. Hun ville ikke flykte, men ble tatt og ført til en utryddelsesleir. Hun hadde en god venn som var kommunist, Clas, han hevdet – som alle andre bevegelser knyttet til sekularismen – at en

må gjøre noe med selve samfunnsordenen, strukturen for å forandre verden for da forandrer man også menneskene. Hun svarer Clas på denne måten: «Dette er den eneste muligheten – jeg ser ingen annen utvei – hver og en må gå inn i sitt eget vesen, og i seg selv utrydde og bekjempe alt det vi vil utrydde og bekjempe hos andre.

Om det nå er slik at man mener at de fleste andre tar feil, og at man dømmer og fordømmer og tror at man gjør en stor tjeneste for kirken ved det, så bør en begynne med seg selv: Hvordan skal jeg få det sinnelag som Kristus hadde? De mest konservative hva gjelder bibelsyn og som gjerne arresterer de som ikke er bibeltro, disse menneskene skal vi slett ikke forakte. Dette er mennesker som søker å bevare noe viktig for dem. De er redde – redde for at noe umistelig skal forsvinne. Vi må begynne samtalen med å slå fast hvor viktig det er å slå vakt om Den hellige Skrift. Men vi FORSTÅR ikke Skriften på samme måte. Slik har det alltid vært i Kirkens historie, og slik kommer det til å bli. Det er åpenbart at Skriften kan fortolkes på ulikt vis. Dens hellighet er ikke knyttet til entydighet. Skal ikke dette heller tas opp i bønner i stedet for i debatt og leserinnlegg? Skal jeg ikke heller be om større klarhet så jeg kan finne veier til menneskenes hjerter i stedet for å slå dem i hodet med meninger? For hjertene kommer aldri til å forandres ved at vi prøver å slå oss fram, eller slår fast det ene og det andre.

Er dette veien kirken bør gå i homofilispermålet ?

– Ja, større kjærlighet til de mennesker som på ulikt vis har falt utenom eller er rammet. De skal møtes med stor respekt og med mye omtanke. Jeg mener der har skjedd noe stort i kirken når det gjelder homoseksualitet. Det har nemlig vært mye forakt, ja, til og med hat mot de homofile gjennom historien, de har lidd, de har lidd mye. Det er ikke mer enn rett at kirken nå må plages for å finne ut av dette. Vi må finne en form for samlivet mellom de homofile i kirken, former hvor deres verdighet kan bli tatt vare på. Jeg tror ikke ekteskap er det rette, men velsignelsen bør de få, det er alltid godt med Guds velsignelse. Ikke handlingene, men menneskene skal velsignes. Men framfor alt vil jeg si at prestene ikke må bruke mye tid på å debattere slike forhold. Spørsmål om ordnede samliv og ordinasjon av homofile må det finnes en praktisk løsning

på, men bruk ikke mye tid på dette. Prestene skal drive med sjelesorg, fordyppning og omsorg. Disse følsomme spørsmålene, som er så viktige for vår identitet, blir best ivaretatt i den sjesørgeriske samtalen. Her kan nåde og kraft formidles.

– Er det mystikeren Lønnebo, som snakker nå, han som trekker seg tilbake til et indre eksil for å slippe unna de uunnngåelige hverdagsproblemene?

– Ja, det ligger noe i det du sier. Men det avgjørende i den saken som betegnes med ordet mystikk – som for øvrig ofte misforståes – det er vektleggingen av 'hjertet'. Et bedre ord for mystikk er kontemplasjon. Den betoner hjertet, men forakter ikke handlingen. Den sier bare at vi ikke skal begynne med handlingen, men med hjertets forvandling, innenfra og ut. Det dreier seg om Kristi budskap, nemlig at mennesket forvandles innenfra. Kristendom er ikke øks og klubbe og sverd, men den er **surdeig**, slik Jesus sa. En liten bit eller klump som legges i deigen, og som etter hvert gjennomtrenger hele deigen – innenfra. Stalin og Hitler og alle de andre diktatorene i forrige århundre har slått og hamret for å forandre menneskene – og de forandret mye, men det var bare Guds nåde som forhindrede at ikke 1900-tallet utryddet hele menneskeheten. Den kristne veien er innenfra og ut, og da må vi bygge opp noe nedenfra eller innenfra. Man kan ikke oppnå noe i Guds rike med aggressivitet og makt. Den store bristen i vår tid er nettopp dette at mennesket er i ferd med å miste røttene, derfor må kirken selv søke å få kontakt med de dype røttene, ellers har den intet å melde i verden. Uten røtter ingen blomster og ingen frukt.

– Er du selv påvirket av den klassiske mystikken?

– Ja, det er jeg. Dette året feirer vi Dag Hammarskjöld 100-års jubileum, og selv sa han at han hadde to åndelige kilder. Den ene var Albert Schweitzers handlingsetikk, og den andre var middelalderens mystikere. Og selv kan jeg si nøyaktig det samme. Jeg har skrevet min doktoravhandling om Schweitzer og var gift med ham i 4–5 år. Jeg forsøkte å finne en veg for hvordan ærefrykt for livet kunne gestaltes i naturvern og samfunnsliv og i moralsk handling overhode. Dessuten er jeg glad i Johannes av Korset, Mester Eckhart og

Cusanus, joda, også Dionysos Areopagiten. Men husk, det som kjennetegnet for eksempel Hammarskjöld var jo ikke det at han ikke handlet! (Han var generalsekretær i FN fra 1953 – 61, red.anm.) Men han kjente at han begynte å nærme seg sitt livskall – sin bestemmelse, og kallet kom innenfra. Og han opplevde at han underveis forstod mer av verden og av Kristi vei og forsøkte å vandre på den. Kirken skal forsøke å vise hvor Kristus finnes, og hvor han vandrer, så vi kan gå i hans fotspor. Da er det langt bedre å lese bibelen enn å debattere den, bedre å be enn å argumentere, og framfor alt skal vi lytte.

«Gi tomheten plass. Sannheten er der, men den hvisker.

Kristus finner deg hvis du blir stille. Din beste søken er

å være stille som et barn som har gått seg bort.»

Fra Veven

– Er det Gud eller mennesket som marginaliseres av sekularismen?

– Sekularismen har mer med menneskesynet å gjøre enn med gudsforestillinger.

Det biologiske menneskesynet virker sekulariserende fordi mennesket mer og mer identifiseres med sine gener, dermed forsvinner rommet over mennesket, også ansvaret og skylden. Det er nemlig overmåte viktig å se slektskapet mellom Gud og mennesket. Dette forbinder mange med noe nyreligiøst, men ingen kan begrunne dette sterkere enn kristentroen selv. Vi skal bli Kristi ikoner, sier Paulus, og Johannes enda sterkere: «Men vi vet at når han åpenbarer seg, skal vi bli ham lik, for vi skal se ham som han er.» Vi er en del av havet – av Gud. Det guddommelige finnes i sin herlighet i oss som en dråpe. Dette er vår verdighet, den dypeste grunn til respekt for det enkelte individ. Vi bør lære oss til å se dråpen i alle mennesker, hjelpe hverandre til ikke å forgifte den. Å ta vare på dråpens lengsel mot havet er ingen liten tjeneste. Lengselen er så avgjort en del av gudsbildet.

– Du snakker om sjelens forening med Gud, unio mystica?

– Ja, jaha. Ørkenremitten Makarios var en av de store skikkelsene på 300-tallet. Han samlet filosofer og de lærde rundt seg og var særdeles framgangsrisk. En stor mann i kirkens historie. Det fortelles om Makarios at da han stod ved himmelens port var det Kristus selv som stod bak porten og ventet. Makarios banker på, og Kristus spør: Hvem er du? – Det er Makarios, den store ørkenremitten. – Makarios, du må dra tilbake til verden og søke og finne det ord som kan åpne himmelens port. Han søkte og mente å ha funnet det rette ordet, den rette innsikt, han ble nesten lutheraner. Han banket forsiktig på porten og Kristus spurte: Hvem er du? – Jeg er en synder. – Du har nådd langt, Makarios, men det er ikke ordet 'synder' som åpner porten. Dra tilbake. Da Makarios kommer for tredje gang og svarer på spørsmålet; hvem banker på porten? svarer han: Det er du! Da åpnes porten, for Kristus i oss er det eneste som åpner himmelens dører.

– **Finnes denne enhetsmystikken i NT?**

– Paulus er den ledende kristne mystikeren. Han skriver at han ikke lenger selv lever, men Kristus lever i ham. Og dåpen betyr jo en forening med Kristus, vi ble overkledd med Guds navn. Ikke jeg, men du. Men først må vi få en sterk jeg-følelse – det er en viktig strekning på veien – seinere kan vi begynne vandringen fra jeg-et og ut mot et større fellesskap, og her skal kirken være en veiviser. Hvordan finner vi vårt 'jeg'? Og hvordan kan vi seinere forlate vårt 'jeg', for på den måten stadig mer å kunne forenes med menneskene, med naturen og med Gud? Dette er den kristne universalismen. Vi skal som – Kristus sier – la det regne over rettferdige og urettferdige og ikke være så forskrekkelig redd som vi er for alle ting. Kjærligheten kommer til å seire...

– **Gjør den det?**

– Ja, selvfølgelig kommer Gud til å seire ... Men vi trenger tvilen også. Vi trenger kritisk tenkning, selvprøving, tvil på egne systemer!

– **I «Kristendommens återkomst» hevder du at 80 og 90-tallet ville bli helt avgjørende for kirkens framtid. Har det gått slik du håpet eller fryktet?**

– Verken slik jeg håpet eller fryktet. Jeg hadde for kort tidsperspektiv. Det har skjedd veldig lite siden jeg skrev denne boka.. Men om kullet mister gløden

og spres ennå mer, blir det ennå vanskeligere å få ilden til å blaffe opp. Likevel opplever jeg at det finnes muligheter.. det kan komme ild til kirken utenfra. Selv har jeg møtt mennesker som har kommet til tro helt uten noen kristelig bakgrunn eller kirkelig tilhørighet. Det kan komme vekkelse og fornyelse til kirken fra sekulære kretser – vi får hjelp! Det virker ikke som om fornyelsen kan komme fra biskoper og kirkestyre, fra toppen av hierarkiet, men ved et Guds under kan det komme nedenfra. (LANG STILLHET) Det er ingen sterk varme i våre kirker. Troen, håpet og kjærligheten er ikke sterke i våre menigheter. Men det finnes mye lengsel... Og det er «mycket synd om prästarna», de opplever at de mislykkes. De arbeider hele livet, men får sjelden spørsmål om det aller viktigste; hvordan skal jeg bli frelst? Hvordan kan jeg søke Gud? Men det er mye lengsel... Vi må begynne med følelsene, det som er før tanken. Vi er mer følelser enn tanker. Tankene er i stor grad bestemt av våre følelser eller er rasjonaliseringer av våre følelser.

– **Følelsen kommer før tanken?**

– Ja, det tror jeg ... Kunsten er veldig viktig, vi har forsømt mye i de evangeliske kirkene. Vi har knyttet oss for mye til den filosofiske tanken – til begrepene – og til det juridiske, skapt regler og dogmer. Vi skulle ha skapt mer bilder! Kunstens oppgave er å søke det vesentlige, det hellige. Ingen ting i verden er så vakkert som godheten, ja, også sannheten er vakker. Kirken skal peke utover seg selv mot godheten, skjønnhetens og sannhetens kilde.

– **Det er mange kunstnere i slekta di, blant annet dikterne Per Olof Enquist og Sara Lidman?**

– Ja, og Torgny Lindgren. I den lille skogsbygda var vi i slekt med hverandre omtrent alle. Vi har en felles forfar i småbrukeren Nils Zackrisson som døde på begynnelsen av 1800-tallet.

Torgny Lindgren har i romanen «Merabs skönhet» fastslått hva som er viktig i livet. Han skriver: «Den som forstår seg på å betrakte ei ku, trenger ikke se noe annet her i verden». – Naturligvis forstår jeg meg på betydningen av å betrakte ei ku, sier Lönnebo i et intervju med den svenske journalisten Arne Reberg.

«Aldri kommer du til å røre ved din innerste menneskelige hemmelighet, sier vår kristne tro, før du erkjenner at det finnes noe i deg som er større enn du.»

Fra *Veven*

– **Si litt om Jesus**

– *Jesus er en utstråling av Gud selv, kilden. Han er, framfor alt i vår tid, åpningen mot Guds dyp. Han er porten mot lyset. Porten som åpnes inn til en annen verden. Jesus er naturligvis også korset og korset er alt. Det som ikke psykologien kan gi og ikke politikken, det er denne porten mot lyset som strømmer fra det guddommelige. Heller ikke nåden kan de tilby – det store ordet. Ja, det lys som strømmer ut er nåden. Dette fantastiske at vi på tross av all elendighet vi har stelt i stand og all skyld vi bærer, kan oppleve å være Guds benådede syndere. Dette må du gjerne si med andre ord.*

Jeg holder igjen på mine egne fabuleringer, de utallige konnotasjonene som oppstår i møte med Lønnebos bilderike og plastiske språk. Jeg kikker stadig opp i en gammel manns pregede ansikt – en eremitt i rekkehus, midt i det sven-

ske 'folkehemmet', skrinn, vis, med lys og syner i øynene. Det er godt å sitte her, så sjelden ... Her er rom nok for mine egne hjemløse tanker.

– Skulle ikke du vært erkebiskop i Sverige?

– *Jo, det kunne jeg ha blitt. Det er sant. Først og fremst passet det ikke for Jonas, min utviklingshemmede sønn, han liker ikke å flytte omkring. Han vil være bofast. Jonas har vært en læremester for meg.*

– **Overgivelse er å slippe kontrollen?**

– *Ja, så avgjort. Ikke jeg, men du! Det er tro. Sjelens forening med Gud, sier Johannes av Korset. Tro er i første omgang ikke en opplisting av intellektuelle satser om hvordan Guds rike er beskaffende, eller om verden og dens opprinnelse. Tro er tillitsfullt å lite på Gud. Fiducia, sier Luther – fortrøstning, det du kan trøste deg til. Trøst er et 'mycket' viktig ord.*

Tilbake i bilen sirkler jeg rundt ordet trøst. «Trøst, ja, trøst mitt folk!» Det var det profeten skulle gjøre for de hjemløse i det store Babylon; sa Gud Herren.

KJELL A. NYHUS

EX LIBRIS BOKANMELDELSER

Ola Tjørhom:

Kirkens enhet – for at verden skal se og tro.

En innføring i økumenisk tenkning.

Verbum. Oslo 2005. 144s.

Fagteologiske bøker om økumeniske spørsmål blir sjelden utgitt i vårt land. Desto hyggeligere er det når det skjer. Professor Ola Tjørhoms innføringsbok i økumenisk teologi må derfor hilses velkommen! Forfatteren har en sjelden solid bakgrunn for å levere et slikt bidrag. Han har teologisk doktorgrad på en avhandling om den internasjonale, romersk-katolske/lutherske dialogen, har et rikholdig forfatterskap innen fagfeltet økumenikk og har i en årrekke vært engasjert i praktisk-økumenisk arbeid.

Tjørhoms bok må sees på bakgrunn av hans tidligere publiserte bok *Kirken – troens mor. Et økumenisk bidrag til en luthersk ekklesiologi* (Verbum. Oslo 1999). Den sistnevnte boka er skrevet som ei teologisk fagbok med sikte på studenter og kirkelig ansatte og har noter og litteraturreferanser. Til forskjell fra dette har enhetsboka en bredere målgruppe og er derfor mer populær både i form og innhold. Følgelig mangler den noteapparat og har svært begrensede henvisninger til litteratur. Den er lettest, men inneholder likevel solid teologisk stoff. Begge bøkene har som målsetting å bidra til økt bevissthet og fornyet drøfting innenfor ulike fora av sentrale momenter i kirke- og enhetsforståelsen.

Siste del av hovedtittelen i *Kirkens enhet* henspiller på Jesu ord i enhetsbønnen i Joh 17. Det er en sentral tanke i boka at kirkens enhet er villet av Gud og en konstitutiv del av kirkens vesen. Fordi enheten tolkes som gitt ved den treenige Gud, blir økumenikkens siktemål forstått som en synliggjøring av den eksisterende enheten.

Tjørhom gir derfor også plass for et riss av

den moderne, økumeniske bevegelsen, dens historie, organer og arbeidsformer. Det begrensede omfanget gjør imidlertid at det her bare blir tale om en skisse av noen hovedtrekk. Framstillingen gir likevel rom for interessante omtaler av mellomkirkelige læresamtaler og av visse aspekter ved romersk-katolsk økumenikk.

I behandlingen av kirkeenhetens form har Tjørhom kunnet dra nytte av sitt tidligere arbeid med økumeniske enhetsmodeller og sin grundige innsikt i ulike dokumenter fra internasjonale dialoger mellom kirkesamfunn. På en konstruktiv og spennende måte forsøker forfatteren å antyde en enhetskonsepsjon i skikkelse av en mellomvei eller en balanse mellom en rigid uniformitet og en dvask pluralitet. Her anvender Tjørhom distinksjonen mellom troens sentrum (læren om triniteten, Kristus, skapelse og frelse, kirke og sakramenter) og andre trosmomenter som et holdepunkt for å kunne kombinere nødvendig, kirkelig læreenhet med et legitimt læremangfold.

Enhetsens teologiske innhold utfoldes i et av bokas mest innholdsrike kapitler i form av en framstilling av «enhetskriterier»: enhet i tro og bekjennelse, i sakramentalt liv og feiring, i embeter og tjenester, i misjon og sendelse og i et gjensidig, forpliktende liv i kjærlighet. Dette er det stedet hvor forfatterens egen, økumeniske profil klart kommer til uttrykk: Tjørhom gjør seg til talsmann for en inklusiv enhetsstenkning som ikke bare inneholder tradisjonelle enhetsfaktorer fra Faith and Order- og Life and Work-bevegelsene, men også omfatter en embedsteologi i Porvoo-avtalens utgave.

Den enhetskonsepsjonen som tiltaler Tjørhom mest, er *communio*-eklesiologien forstått som kirkens vertikale fellesskap med den treenige Gud og dens horisontale, sosiale fellesskap mellom kirkens lemmer. Denne tenkningen ser kirken som *communio* på tvers av

geografiske, kulturelle og tidsmessige skillelinjer. Forfatteren er her på linje med sentrale strømninger i de siste par tiårenes økumeniske tenkning hos både enkeltteologer og institusjoner. Men i likhet med disse strømningene er *communio* også i boka gitt et så mangesidig og omfattende innhold at enhetsprofilen blir relativt vag.

For øvrig gir Tjørhom rom for en viss refleksjon omkring spørsmålet om muligheten for økumeniske etapper eller stadier idet enhetsarbeidet tolkes som en vedvarende prosess. Han eksemplifiserer også økumeniske enkelttiltak i en lokal kontekst.

Et særtrekk ved Tjørhoms økumeniske tenkning er den vekten som han legger på kirkens rolle overfor verden: som et virkekraftig enhets-tegn i en oppsplittet menneskehet. I boka ser denne funksjonen riktignok ut til å være begrunnet i en oppfatning av «Skapelse og forløsning som to sider av samme sak» som det kan stilles spørsmålsteget ved. Men forestillingen om kirken som et eksemplarisk og effektivt fellesskap på grunnlag av forsoningen kan fastholdes på ulike teologiske premisser.

Boka *Kirkens enhet* er skrevet et par år etter at Tjørhom konverterte til den romersk-katolske kirken. Hans økumeniske tenkning om kirkens nåværende og framtidige enhet er imidlertid ikke utformet på spesifikt katolske, konfesjonelle premisser. Forfatteren er snarere representant for en bred kirkeøkumenikk som kombinerer elementer fra en rekke enhetsmodeller og enhetsbestrebelsener innenfor de senere tiårenes mellomkirkelige teologi og samarbeid. Iblant skinner likevel hans romersk-katolske enhetsidealer igjennom, således når han omtaler økumenikkens mål som «et omfattende fellesskap i sakramental feiring og sakramentalt liv» (s. 86f.), og når han betrakter pavens «enhetspotensial, særlig i forhold til behovet for en konkret synliggjøring av kirkens universelle enhet» (s. 89, jf. s. 45f. og 113). Men han er ikke uten katolsk selvkritikk. Eksempelvis antyder han at pavens universelle jurisdiksjonen bør nedtones (s. 46 og 111f.).

Etter min mening overbetoner Tjørhom kirkeenshetens *synlighet* der denne utlegges som felles strukturer eller ordninger (s. 20. 60–62.

75. 110 etc.). Dette skjer på bekostning av kirkeenshetens *hørbarhet* forstått som felles forkyn-nelse, bekjennelse, bønn og lovprisning. Kritisk kan det derfor sies at henvisningen i bokas undertittel til at «verden skal se og tro» inkluderer en fokusering på ordningsmessige faktorer. Det kan i denne sammenheng være grunn til å minne om at når Jesus i sin yppersteprestelige bønn i Joh 17 taler om at «verden skal tro», skjer dette på bakgrunn av tanken om «dem som ved deres ord kommer til tro på meg» (vers 20f.).

Tjørhoms bok om kirkeenshet avsluttes med et kort kapittel om økumenisk spiritualitet og materialistisk spiritualitet, det siste innholdsbestemt som sakramental fromhet. Til tross for visse romersk-katolske undertoner er likevel appellen om «å slå opp vinduene mot den universelle kirke og dens rikdom» (s. 141) en utfordring som det er god grunn for enhver kirke og ethvert kirkelem til å ta inn over seg.

LARS ØSTNOR

Torborg Aalen Leenderts:

Når glassflaten brister.

Verbum, Oslo 2005.

Dette er en stor bok. I det ligger det minst 3 betydninger: Torborg Aalen Leenderts har skrevet en *stor* og omfangsrik bok på over 400 sider, hun har skrevet en bok med *stor* tematisk spennvidde, og hun har skrevet en bok som fortjener *stor* oppmerksomhet og utbredelse.

Når glassflaten brister ble utgitt sommeren 2005 og ble tildelt Emmaus-prisen samme år i klassen beste bøker for voksne. I avisa Dagens intervju med forfatteren i anledning prisen, blir boka omtalt som skjønnlitterær. Det er den ikke. Men med en narrativ og biografisk/personlig tilnærming til stoffet er det blitt en bok som er lett og god å lese. Leenderts skriver selv i forordet at boka «er et bidrag innenfor det mangfoldige fagfelt som diakoni representere.» Selv synes jeg at boka gir mest stoff til de fagfeltene vi vanligvis betegner som religions-

psykologi, sjelesorg og kristen spiritualitet. Selv er hun sosionom, familierapeut og høyskolelektor, for tiden ved Høyskolen Diakonova.

Brytningen mellom troen og livet, er angitt som det refleksjonsområdet boka beveger seg i. Dette er et stort område, og derfor spenner kapitlene i boka vidt. Alt holdes imidlertid sammen av en tydelig uttalt vilje til å tolke livet i lys av kristen tro. På en grunnleggende måte viser Leenderts at det som har hatt navn av å være såkalt kristen livstolkning og kristen tro, slett ikke alltid har hatt en forløsende og frigjørende funksjon i menneskers liv. Men hun blir ikke værende i beskrivelsen av nevrotisk tro og skumle eller uhensiktsmessige gudsbilder. Hun antyder veier til sannere gudsbilder og sunnere tro.

Boka er bygd opp av 4 hovedkapitler:

1. *Menneskebilde og gudsbilde*. Leenderts fokuserer på barn/foreldreskap og menneskets dobbelte tilhørighet til en jordisk familie og til Gud. Hun skriver fattbart og innsiktsfullt om hvordan både selvbilde og gudsbilde både dannes og forstyrres av nære relasjoner, forkynelse og livserfaringer. Et av bokas hovedanliggender er utvilsomt å utfordre og anfekte falske gudsbilder: «*Et sant gudsbilde er et bilde som både gir livsmot og som holder når livet går i stykker. Gjør det ikke det, så er det falskt,*» skriver Leenderts.

2. *Troens utvikling*. Her trekker Leenderts veksler på Fowler teori om trosutvikling, før hun ganske grundig behandler *sjelens mørke natt*, som en metafor for det stadium der opplevelsen av gudsfravær er det dominerende. Til slutt i dette hovedkapitlet vektlegges trosfortellingens betydning.

3. *Gudstroen i møte med lidelsen*. Dette kapitlet behandler selve hovedspørsmålet i boka: Hvordan er det mulig å integrere lidelseserfaring i gudstroen? Forfatteren tar disse spørsmålene på alvor, blant annet gjennom referanser til en rekke forskere, forfattere og konkrete case. Hun drøfter lidelsens gåte, allmaktsbegrepet og ondskapen

4. *Om å komme til seg selv*. Liknelsen om den bortkomne sønn, samt Rembrandts og Nouwens tolkninger av denne, utgjør et gjennomgangstema i denne avsluttende delen. Det er

barnekåret som er det primære uttrykk for relasjonen mellom Gud og meg. Leenderts viser hvordan det for mange troende, ikke minst «profesjonelle» kristne, sitter langt inne å kunne hengi seg forutsetningsløst til et slikt barnekår.

Hva slags bok er dette? Boka tilhører en sjanger som kan være vanskelig å bestemme. Den personlige refleksjon, med et meget tydelig forfattersubjekt, samt de mange narrative innslag i teksten, gjør at boka sprenger rammene for de jeg vil kalle en lærebok i tradisjonell forstand. Kanskje dette er noe vi kan kalle en *bruksbok*, i slekt med flere av bøkene til Henri Nouwen, Magnus Malm etc.? Slike bøker finner også sin vei inn på pensumlister i høyere utdanning til kirkelig tjeneste. Det synes jeg er helt på sin plass. Boka har sin styrke i en meget god og tilgjengelig form, samt i en gjennomgående ærlighet i forhold til stoffet. Den tematiske bredden gir ikke anledning til å utdype hvert tema, men gir appetitt til videre lesning og studier. Leenderts refererer til en lang rekke forfattere og forskere, samt til erfaringer fra både eget liv og egen yrkespraksis. Den tematiske bredden er både bokas styrke og begrensning, og som gjør at den vil fungere best som en innføringsbok.

«Når glassflaten brister» har en grunntone av eksistensielt og åndelig alvor, som inviterer til personlig bruk for alle oss som strever med troens liv. Forfatteren sier selv i intervjuer: «Kristne må snakke sant om livet.» Slik sett er boka relativt problemorientert og vil treffe best de generasjoner av norske kristne som har vokst opp med krevende gudsbilder og mer eller mindre nevrotiske innslag i vår livsopplevelse og religiøsitet. Det er mange av oss. Men det er etter hvert også mange som henvender seg til oss. For noen vil det derfor ikke nødvendigvis være så mye nytt i Leenderts bok. Boka er til gjengjeld svært godt sammensatt og godt skrevet. For andre vil boka gi et første møte med en ansvarlig refleksjon rundt disse vanskelige spørsmålene om tro og liv. Da er de heldige som fikk denne boka i hånda. Mange er allerede dypt berørt av den og flere vil bli det.

SJUR ISAKSEN

Ole Davidsen (red.):

Litteraturen og det Hellige. Urtekst – Intertekst – Kontekst.

Aarhus Universitetsforlag, Århus 2005.

Antologien *Litteraturen og det Hellige* er en samling av tekster om litteratur, hellighet, religion, språk, tekstteori og tekstanalyse av til sammen 26 forfattere, som er løst knyttet sammen av et innledningskapittel av redaktøren Ole Davidsen. Den tykke og tunge boka med sin ambisiøse tittel er et resultat av flere års nordisk samarbeid i rammen av *Nordisk Netværk for Religion og Litteratur*. I forordet skriver Kirsten Nielsen at dette miljøet har vært spennende, og preget av verdifulle diskusjoner som har tydeliggjort temaets aktualitet. Jeg tror hun har helt rett: Temaet er aktuelt – og spennende.

Det er allikevel med utgangspunkt i dette positive poenget at mine primære innvendinger mot boka finnes. For det første er det uklart *hva som faktisk er temaet*. Hva er «det Hellige» og hva er «Litteraturen»? Disse spørsmålene er til en viss grad tematisert i boka, men altfor ofte forutsettes en allerede gitt og kanskje til og med selvsagt forståelse av hva som menes med nettopp «hellighet» og «litteratur». Bare noen få av forfatterne reflekterer aktivt over disse paraplybegrepene. Først langt uti boka finnes en definisjon av begrepet «hellig». Ikke at definisjoner er fundamentalt viktige i en sammenheng som dette, men jeg skulle ønske at flere av forfatterne gjorde sin egen bruk av ordene noe mer gjennomslukt. Spørsmål som diskuteres i mange av tekstene; om hva som gjør en tekst hellig, hvordan man kan kjenne igjen en hellig tekst, og hvilken funksjon hellige tekster har, blir mindre interessante når for eksempel «hellig» og «religiøs», eller «hellig» og «kultisk», eller «hellig» og «noe stort og viktig» flyter sammen.

På en side kan denne mangelen på overgripende styring og refleksjoner på vegne av hele forfattergruppen ses som et fortrinn ved prosjektet, ettersom det å skulle smalne inn for mye kan føre til at man skaper et falskt bilde av et stort, tverrfaglig felt som mange er interessert i. Dette er et viktig poeng, og jeg vil ikke underslå at tekstene langt på vei fungerer som en dynamisk samtale. Men på den annen side

fører dette også med seg et problem: Tekstene spriker i mange retninger, og det blir vanskelig å få grep om hvilke tråder som er tenkt å danne veven – dette til tross for en ganske spennende inndeling av artiklene i fem løst sammenhengende seksjoner.

Et videre problem, som kan synes å være motstridig med det forrige poenget, er at når tekstene får lov til å spenne så vidt, blir det ekstra tydelig at en del perspektiver lyser med sitt fravær. Nettopp dette som *ikke er med* blir problematisk om man ser på hva som synes å være ambisjonene bak bokas bredde: Ett ønske kan som nevnt være å favne vidt for å unngå å fange leseren i et bestemt perspektiv. Det er bra! Ett annet mål kan være å synliggjøre hva som faktisk foregår av forskning i feltet i Norden. Flott! Men den utilsiktede konsekvensen av begge disse ambisjonene blir en skrikende tydeliggjøring av at det er den kultiverte, dannede og velutdannede (mer eller mindre) kristne middelklassen som så godt som ukritisk får stå som norm. «Litteraturen» reduseres i det store og hele til finkulturell, relativt smal og såkalt god litteratur. Grundtvig, Falkberget og P.O. Enquist er vel og bra, men er ikke litteratur mer enn dette?

Dette blir særlig problematisk når man snakker om litteraturEN i entall. Er ikke forskerne i Norden interessert i populærkulturens litteraturer, og disses relasjon til «hellighet» (hva nå enn det er)? Og videre; kan denne helligheten så enkelt plasseres i kirkerommet og den etablerte religiøsiteten som det så ofte synes å gjøre i denne boka? Videre kan ønsket om å speile det religiøse mangfoldet i Norden kommenteres fra samme perspektiv: Koranen og jødernes bibel diskuteres som hellige tekster. Også under overskriften «Den religiøse diskurs» tematiseres islam og jødedom. Problemet er bare at da blir det ekstra påtrengende at ingen av de skjønnlitterære tekstene som analyseres i en egen del av antologien har muslimsk eller jødisk hellighet som tema, motiv eller perspektiv.

På bakgrunn av dette (og mer) kan jeg som leser undre litt over hvem er tenkt som leser av boka. Jeg får dessverre opplevelsen av at boken er skrevet *av* forfatterne *til* de andre forfatterne,

noe som ikke er utypisk for denne typen tekst-samling – tekster som har blitt formidlet i og forbedret i en konkret sammenheng. Det finnes tydeligvis en rekke forutsetninger for samtalen som føres i boka, og en ramme for denne. Men forutsetningene er i det store og hele tause, og rammen forblir nesten usynlig. Strukturen og opplegget i boka er så langt jeg kan se ut fra Davidsens innledning, litt avhengig av at boka leses i sin helhet. Det tror jeg dessverre ikke så mange orker å gjøre.

Kanskje den tenkte leseren er en sånn som jeg; en akademisk lesehest som er veldig interessert i litteratur, tekstteori og narratologi; altså en forsker i emnet. En som har lest nok om sakene det gjelder til å lett identifisere hva de usagte forutsetningene er – og kanskje til og med kritisere disse. Og i den rollen finner jeg mye interessant å lese. Virkelig! Mange av artiklene er inspirerende, velskrevet, nytenkende og klargjørende, og de fortjener faktisk at noen orker å sette seg ned med de godt og vel 400 sidene.

Men jeg er ikke bare forsker. Jeg liker også å lese rosa chick-lit-romaner, krim og ukeblader, så vel som lettere teologisk og kulturalytisk sakprosa som setter i gang tankene når det er helg eller jeg har ferie. For den siden av meg er boka for massiv og pretensios. Og jeg tror dessverre at mange potensielle lesere faller bort – kanskje de mange litteratur-og-religionsinteresserte prester, lærere og akademikere i full jobb som vil ha litt hjernemat i godstolen.

Med de ovenstående bemerkningene unna-gjort, har jeg flere positive poeng som jeg gjerne trekker fram! Ikke minst er det godt å se Nordiske samarbeidsprosjekt, der artiklene er skrevet på tre språk (selv om jeg lurer på hvor finnene og islendingene er!). Våre teologiske, kulturelle og litterære horisonter preges av både de likheter og forskjeller som gjør arbeid med tematikken mangesidig, spenstig, klargjørende og utfordrende.

En annen positiv sak som forblir litt lavmælt kommunisert, men som er spennende og ble tydeligere for meg etter å ha lest boken, er mange av forfatterens understrekning av sammenhengen mellom praktiske/etiske/liturgiske spørsmål på den ene siden og teori og

teksters «væren» på den andre. Diskusjoner om troverdighet, makt og autoritet går igjen, likeså refleksjoner omkring de performative («utsigende») aspektene ved de fleste tekster som oppfattes som hellige – så som Bibelen og Koranen, salmer og gudstjenesteliturgi. Tolkning av tekster – så vel hellige tekster som andre – blir av de fleste bestemt som en aktiv handling hos den lesende/tolkende. Å lese en hellig tekst er altså en bestemt type praksis, hvor det er praksisen som knyttes til teksten, ikke teksten selv, som bestemmer dens hellighet. Det er kanskje nettopp i *dette* skjæringspunktet at for eksempel skillet mellom hellig og religiøs med fordel kunne blitt tematisert og utnyttet.

Alt i alt vil jeg anbefale boka, men leseren skal ha litt kondis, spesiell interesse eller god tid for å lese hele. Men om den leses med god vilje og nysgjerrighet nok til å delta i samtalen, vil nok mange kunne få stor glede av antologien.

MAUD MARION LAIRD ERIKSEN

Thor Hesselberg (red.):

Kirkens framtid – framtidens kirke.

Den missiologiske utfordring i de nordiske folkekirker.

Luther Forlag, Oslo 2006.

Kirkens framtid – framtidens kirke er en samling foredrag og responser holdt på en konferanse med samme tittel i Stavanger tidligere i år, i regi av Oase. Målsettingen med konferansen var i følge arrangørene todelt. For det første ønsket en å «stille viktige og kritiske spørsmål til hvordan kirkens tradisjonelle ordninger fungerer i en ny tid», samt «rette søkelyset mot sider som kan synes å være til hinder for framveksten av et mer levende og attraktivt gudstjeneste- og menighetsliv.» Dernest ønsket en å «bidra i prosessen for å finne gode strukturer og ordninger som kan fungere i tider med for-

andringer og føre til ny vekst i vår kirke og i våre menigheter» (s. 7). Sammen med en del sentrale norske aktører (Ove Conrad Hanssen, Thor Bjarne Bore, Olav Skjevesland, Tormod Engelsviken, Tore Laugerud, Harald, Hegstad og Halvor Nordhaug) deltok også Graham Cray, biskop i den anglikanske kirke, på konferansen. Cray var invitert fordi en ønsket å hente inspirasjon fra den engelske kirke; en kirke som i følge arrangørene våger å tenke radikalt gjennom sin måte å fungere på som kirke i en «post-kristen» tid. I tillegg til Cray var også de øvrige nordiske folkekirkene representert ved Anders Michael Hansen fra Akademi for Ledelse og Teologi i København, og ved Carl Erik Sahlberg, Domkirkeminister/docent i Stockholm.

Kirkens framtid – framtidens kirke inneholder flere interessante og tankevekkende innspill til hvordan de nordiske folkekirkene kan møte den missiologiske utfordringen de står overfor. Av plasshensyn vil jeg fokusere på et par av dem. Det første bidraget jeg vil trekke frem er Ove Conrad Hanssens «tittelforedrag» «Kirkens framtid – framtidens kirke». Hanssens formulerer sitt hovedspørsmål slik: «[E]r det mulig at det i rammen av våre nordiske folkekirker kan vokse fram lokalmenigheter som representerer en klar bibelsk og teologisk verdiforankring og forkynnelse, og som samtidig, i sine framtredelesformer, er åpne og inkluderende i forhold til miljøet?» (s. 15). For Hanssen synes svaret å være ja. For at slike lokalmenigheter skal kunne vokse fram er det imidlertid flere ting som må på plass: Det er nødvendig å foreta en kritisk prøving av gjeldende strukturer og ordninger, for å undersøke om kirken er bundet opp av for mye byråkrati og offentlig forvaltning. Kirken må dessuten utvise større fleksibilitet i gudstjenestetilbudet, både når det gjelder tidspunkt, liturgiske former og musikalsk uttrykk. Det er også nødvendig å gjenvinne noe av samspillet mellom faste ledd og mer spontant pregede innslag i gudstjenesten, og på denne måten åpne mer opp for erfaringsdimensjonen i gudstjenestefeiringen. Dessuten er det nødvendig å la lekfolk og frivillige medarbeidere få en mer sentral rolle på alle plan i kirkens liv. Hansen hevder også at det er nødvendig med et større

mangfold av typer menigheter, ikke minst i byene, hvor «*koinonia*» er viktigere enn «*geografia*».

Det andre bidraget jeg vil trekke frem er Biskop Crays to foredrag. Cray peker her blant annet på hvordan Den engelske kirke, i det han kaller et post-kristent samfunn, har forpliktet seg på en strategi med «blandet husholdning» for å drive misjon og menighetsplanting: «Vi gleder oss over og bygger på det som bidrar til misjon i de tradisjonelle menighetene, og finner nye fleksible og anvendbare måter å proklamere evangeliet på til de som ikke relaterer til de tradisjonelle former» (s. 34). Han understreker videre at misjonsstrategien i de vestlige samfunn må endres fra en «kom til» til en «gå til» strategi. Kirken må gi slipp på forestillingen om at «alle mennesker», uavhengig om de aktivt deltar i kirkens liv, er «våre folk». For de fleste i England er kirken nemlig perifer, ukjent, forvirrende og irrelevant. Ønsker kirken å gjøre noe med dette, må den bli en kirke for, blant og sammen med dem som har et slikt forhold til kirken. I sitt andre foredrag videreutvikler Cray disse tankene. Her viser han også hvordan Den engelske kirke, ved å åpne opp for nye måter å være kirke på, har begynt å virkeliggjøre denne visjonen om å være en kirke for, blant og sammen med dem som i utgangspunktet har et perifert forhold til kirken.

Leser en de ulike bidragene nøye, vil en se at boka også inneholder en forsiktig kritikk av noen av Hanssens og Crays anliggender. Thor Bjarne Bore fremhever for eksempel i sin respons til Hanssen de verdifulle trekkene ved folkekirken i Norge. Han hevder også at Hansen ikke kommer godt nok til rette med de innenfor-utenfor mekanismene som fortsatt preger vårt kirkelandskap. Olav Skjevesland peker i sin respons til Cray på at Norge ikke er England, at det norske samfunn er et langt mer homogent og stabilt samfunn enn det engelske, og at Den norske kirkes berøringspunkter med folket er flere og mer dyptgripende enn i England (Skjevesland viser i denne sammenhengen særlig til de høye dåps- og konfirmasjonstallene innenfor Den norske kirke, og til den pågående trosopplæringsreformen). Derfor må Crays analyser moduleres noe i møte med

norske forhold. Halvor Nordhaug hevder i en annen respons til Cray at den geografiske menigheten fortsatt må utgjøre grunnstrukturen i Den norske kirke, fordi det «er noe med geografien som svarer til evangeliet selv». Selv om han i tilslutning til Cray mener det er rett å åpne opp også for nye menighetsformer, så understreker han at disse ikke bør løftes fram som «Den Misjonale Menighetsform» (s. 106). Harald Hegstad advarer på sin side i en artikkel som ellers behandler statistiske data knyttet til Den norske kirke, mot å bygge opp selvstendige menigheter og forsamlinger i regi av indrekirkelige bevegelser, hvis disse «ikke bare blir et supplement, men også et alternativ til folkekirkelige lokalmenigheter» (s. 67).

Hos alle de fire sistnevnte bidragsyterne kommer det klart fram at de deler mange av både Hanssens og Crays anliggender. Samtidig er det altså mulig å spore en viss skepsis mot noen av de anbefalingene Hanssen og Cray gir når det gjelder hvordan disse anliggende skal implementeres i en norsk og nordisk kirkevirkelighet. Etter mitt skjønn kan denne uenigheten best tolkes som et utslag av at man også innenfor de delene av Den norske kirke som synes å være enige om at «noe må gjøres» for at «noe nytt skal kunne vokse fram», tidvis er uenige om *hva* som må gjøres, *hvordan* dette nye skal se ut, og *på hvilke måte* det representerer et brudd i forhold til det bestående.

Alt i alt er *Kirkens framtid – framtidens kirke* en bok med mange gode og spennende bidrag, om et svært aktuelt tema. Både Oase som inviterte til konferansen, og Luther forlag, som ved å utgi de ulike konferansebidragene i bokform har gjort de ulike bidragene tilgjengelige for et bredere publikum, fortjener ros for å ha tatt et slikt initiativ. Riktignok kunne de inviterte foredragsholderne etter mitt syn med hell ha representert en større bredde i holdningen til den missiologiske utfordringen de nordiske folkekirkene står overfor. Samtidig var dette Oases, og ikke Den norske kirkes konferanse, og dette gir selvsagt arrangøren stor frihet til å vinkle temaet etter eget forgodtbefinnende.

Min viktigste kritiske innvending går til forlaget, som burde brukt atskillig mer ressurser på både korrekturlesning og på å gjøre de munt-

lige foredragene trykkeklare. Dette gjelder særlig Anders Michael Hansens bidrag. Hansen gjør riktignok selv innledningsvis oppmerksom på at han har valgt å la «oplægget», altså artikkelen, «afspejle dets oprindelige disposition og til dels mundtlige form» (s. 73). Som tekst fungerer dette imidlertid dårlig, og her burde forlaget ha sett sitt ansvar.

TRON FAGERMOEN

